

УДК 342.7

Тукаленко І. А.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
політології, Київський національний університет
ім. Т. Шевченка (Україна, Київ), innet@online.ua

Вплив біополітичних трансформацій влади на еволюцію прав людини

Здійснюється аналіз феномену біополітики в історичному зрізі, у зв'язі з формуванням її етапами еволюції прав людини. Для виявлення та розкриття зв'язку між біополітикою й етапами становлення і розвитку прав людини, було використано класифікацію чотирьох поколінь прав. На етапі першого покоління формуються громадсько-політичні права, що беруть початок від надання нормативного характеру природному праву людини на життя, як першому і базовому невідчужуваному праву. Друге покоління соціально-економічних прав стало реакцією на остаточне перевертіння державної політики у біополітику, оскільки тепер її ключовими цілями було регулювання процесів життя, розвиваючи спектр «м'яких» технік управління силами, здібностями та схильностями як конкретного індивіда, так і населення в цілому. Колективні права третього покоління є прямо вмотивованим запереченням біологічних підстав вищості одних рас чи народів над іншими і фіксують їх права на мир та безпеку, самовизначення і гідне ставлення. Четверта група прав знаходиться на етапі становлення, оскільки має регулювати сфери та межі функціонування новітніх біотехнологій, щодо чого ще не досягнуто політичного консенсусу.

Ключові слова: біополітика, біовлада, права людини, теорія поколінь прав людини, біотехнології.

Одним із фундаментальних предметних полів політики на сучасному етапі виступає все більш тісний зв'язок біології та політики. Хоча, в різних контекстах біополітичне зчеплення поставало у фокусі дослідницького інтересу суспільно-політичних мислителів різних епох. Чого варті хоча б споконвічні міркування про особливу репродуктивну біологію жінок, що мала конкретні політичні наслідки у вигляді тисячолітніх практик виключення їх з публічної сфери, або ж витлумачення біологічної нижчості цілих верств, рас і народів, відображені у соціальних структурах домодерних суспільств та ідеологіях і практиках недемократичних політичних режимів пізніших часів. Конфігурація взаємовпливу біополітичних процесів набувала різних форматів і не обмежувалася експлуатацією принципу природної детермінованості соціально-політичних позицій різних груп людей, але й виявлялася, зокрема, у політичній актуалізації людського життя як такого (біологічного існування) та проблематизації якості життя і, навіть, у політичному управлінні станами життя, уможливленого розвитком новітніх біотехнологій. Саме сучасні можливості використання цих технологій впливу на біологію людини, змінюють ставлення до природного в людині як заданого і незмінного, створюючи «пластичну» природу людини, що може бути цілеспрямовано трансформована чи «удосконалена», а отже продукується образ людини, біологічна природа якої десакралізується масштабами технологічних маніпуляцій у сфері генетики, репродукції, трансплантології, статевої реконструкції та ін. Прогрес біотехнологій породив проблеми релігійного, морально-етичного та соціокультурного характеру, що потребують суспільного діалогу й складних політичних рішень у їх врегулюванні. Цим, зокрема, і пояснюється формування сучасної політики як біополітики, тобто політики ґрунтованої на біополітичній парадигмі «м'якої» влади. Та попри особливу значимість біополітики сучасності, усі історичні принципи біополітичної взаємодії відображалися у законодавчих змінах, які схоплювали та закріплювали парадигмальні трансформації політичної влади у ставленні її до людського життя та способах управління ним. Звідси, цікавим і науково

перспективним видається дослідження, що розгляне у історичній ретроспективі форми біополітики та виявить взаємозв'язок між ними й етапами еволюціонуючих прав людини. Власне, це й становитиме завдання нашої статті.

У сучасній політичній і правовій думці питання взаємозв'язку між біополітичними трансформаціями влади та становленням і розвитком прав людини не розглядалось ще як комплексна проблема. Проте, окремі аспекти цієї проблематики, особливо аналіз новітніх викликів біотехнологічного прогресу глобальному людству, є предметом наукової зацікавленості багатьох мислителів. Зокрема, необхідно згадати Дж. Агамбена, М. Хардта й А. Негрі, Ф. Фукуяму, Р. Еспозіто, Ю. Габермаса. Концептуальні ж засади розуміння зародження та розвитку біополітики були розроблені М. Фуко. Дослідження етапів становлення прав людини та спроби їх класифікації здійснювалися неодноразово науковцями у галузі права, широко представлених вітчизняною наукою: В. Буткевич, В. Мищик, М. Антонович, О. Аврамова, О. Жидкова, Н. Мушак, О. Сergyoga та ін.

Погляд на еволюцію прав людини, що сформувався у юриспруденції на сьогодні (який, утім, не має солідарної конвенційної підтримки), описує чотири історичні групи прав. Це – громадянські й політичні права, артикульовані в контексті народження й поширення ліберального дискурсу з акцентом на невідчужувані права на життя, свободу і власність, рівності всіх перед законом, правах на свободу думки та віросповідання, виборчому праві, віднесених до першого покоління прав людини. До другого – належать соціальні, економічні та культурні права, виборені на зламі XIX–XX століть у соціально-політичних протистояннях тогочасних капіталістичних суспільств. За більш детального опису, до цих прав необхідно долучити право на працю і відпочинок, освіту, соціальний захист, участь у культурному житті тощо. Становлення третього покоління прав пов'язане із постфактумним осмисленням тих політичних процесів, що ширилися Європою у першій половині XX століття в рамках формування й експансії нацистських, фашистських та інших тоталітарних режимів і, також, з урахуванням прав нових суверенних суб'єктів, народжених деколонізаційними процесами повоєнної доби. Тож, не дивно, що спектр нових прав охоплював не лише особливі сфери регулювання міжіндивідуальної взаємодії, але й визначав нових суб'єктів правовідносин – колективних акторів, якими є нації, народи та інші спільноти. Колективні суб'єкти наділялися такими солідарними правами як право на самовизначення, на мир і розвиток, незалежність і територіальну цілісність, на екологічну безпеку та гідність життя. Четверте ж покоління прав, що знаходиться на етапі інтенсивного становлення, пов'язане з необхідністю регулювання меж біотехнологічних втручань у природу людини та інших живих об'єктів [4].

Системне тлумачення цих прав дало підстави розглядати їх як теорію поколінь прав людини. Формування ж і закріплення цих прав було обумовлене особливостями функціонування політики і влади в різні історичні періоди. Так політика і політична влада від початку формувались як сфера управління процесами міжіндивідуальної та групової взаємодії в різного типу спільнотах. Зміст і форми цього управління обумовлювалися здатністю влади забезпечувати життєдіяльність спільноти різного виду

ресурсами, зокрема, і насамперед, – силовими, доступ до яких був ексклюзивною власністю певних класів (груп/верств/станів). Звідси політика здійснювалася у формі панування, де об'єкту політики відводилася лише роль виконавця без права на власну позицію і вимоги, а суб'єкт локалізувався у невеликому колі «ініційованих» верств. Проте здійснення політичної влади як панування поступово підважувалося як з боку розширення ексклюзивного кола владоможців, так і з боку суспільно–політичних рухів артикулюючих домагання, часткові й поступові задоволення яких змінювали з часом конфігурацію політики. Одним із найсуттєвіших поворотів у європейській політичній історії став звісно період буржуазних революцій, громадсько–політичні вимоги яких з часом легалізувалися у законодавствах цих країн. Чи не найважливішим наслідком революційних подій стала трансформація політичних систем на засадах парламентської ліберальної демократії, що й дозволило законодавчо закріпити невід'ємні права людини на життя, свободу, рівність перед законом та інші громадсько–політичні права в якості фундаментальних і непорушних прав. У юридичній науці вони були віднесені до першого покоління прав людини. У політико–філософській традиції ці права були охрещені негативними, оскільки мали підкреслювати статус незалежності індивіда від державної влади з її механізмами панування. Саме законодавче наділення індивіда сумою цих прав, змінили статус підданого на громадянина.

Цей етап в політичній історії людства має надзвичайно важливе значення, оскільки на нього припадає зміна владних парадигм: з панування на управління, що й мало наслідком виокремлення фігури громадянина з підданських практик середньовічних політик. Одним із перших теоретичних кроків на цьому шляху було зроблено Т.Гобсом, який надавав базовому природному праву людини на життя значення фундаментального невідчужуваного політичного права. Як відомо з гобсівської концепції, саме воно є головною мотивуючою складовою в укладанні угоди на установлення політичного інституту держави, персоніфікованого у постаті усеpravного суверена. Цією установчою акцією було покладено початок принципу державної відповідальності за життя її підданих, а трохи згодом – громадян. Обов'язок захисту життя індивіда державою визначив, тим самим, біополітичний вектор розвитку політико–правових систем зароджуваних індустріальних держав. Дж. Агамбен звертає увагу ще на одну ідею Томаса Гобса, важливу в нашому аналітичному контексті. Зокрема, йдеться, про розрізнення англійським філософом природного і політичного тіла людини, так і зазначаючи, що вона є частиною не лише природного, але й громадського, політичного тіла [Агамбен]. Отже, це розрізнення, великою мірою, і дає можливість включити «тіло»/«біос» у політичні розрахунки державної влади, захищаючи його й, водночас, пануючи над його політичною частиною, користаючись із його політичної безправності.

Наприкінці XVII – XVIII столітті ціла плеяда мислителів ліберального спрямування, як от Дж. Лок, Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, Вольтер, Т. Джефферсон та ін., інтенсивно розвивали ідею природно–правового походження влади і держави, що обумовило поступове усталення такого образу держави, за якою закріплювалося все ширше коло обов'язків стосовно своїх громадян.

Самотнє гобсівське невідчужуване право на життя було невдовзі доповнене ще двома важливими складовими: правом на свободу і власність. Дж. Лок, як фундатор цієї тріади прав, обґрунтував їх, виходячи з визнання права людини на керування собою, тобто своїм життям, своїм майном та власною свободою дій. Так поступово розширювався простір державного невтручання у сферу приватності індивіда, що у політико–правовому дискурсі витлумачується як обмеження прав держави на користь громадянина. Юридично, розширення громадянських та політичних прав індивідів було відображене у багатьох епохальних правових документах тієї доби, зокрема, – Петиції про права (1628), Habeas Corpus Act (1679) і Біллі про права (1689), американських деклараціях, а саме: Декларації прав Вірджинії (1776), Декларації незалежності США (1776), Конституції США (1787), Біллі про права (1791), і, звісно, французькій Декларації прав людини і громадянина (1789). Декларації про права, як стверджує Дж. Агамбен, стають місцем вписування природного життя в політико–юридичний порядок національної держави [3]. Тож, саме XVIII століття породило людину як двовимірний суб'єкт політичного регулювання – в біологічній та політичній площинах – як фізіологічного індивіда і як громадянина.

Політика ж, відтепер, суттєво змінилась у предметі своїх функцій, виходячи далеко за межі традиційних військово–фіскальних відносин, що раніше становили сенс функціонування державної влади. Розвиток капіталізму спричинив появу нових соціально–економічних проблем, що активізували зростання громадсько–політичних рухів з новими вимогами на «знаменах». Одночасно й влада починає демонструвати невластиву їй попередньо турботу про умови життя та фізичні кондиції індивідів, усвідомивши економічну та політичну вартість кожної «людино–одиночки» як в структурі праці так і в демографічній структурі суспільства. Ці прикметні зміни у характері державної влади глибоко проаналізував М. Фуко, розглядаючи їх достатніми підставами для визрівання нового типу політики – біополітики, яка враховує процеси життя та починає контролювати й змінювати їх. «Саме ці процеси народжуваності, смертності, тривалості життя у зв'язку з усім комплексом економічних та політичних проблем (...) становили у другій половині XVIII сторіччя – на думку французького мислителя – перші об'єкти знання і перші об'єкти контролю з боку біополітики» [6, с. 257].

Відтоді арсенал влади є більше переорієнтовується на дисциплінарні та регулюючі методи впливу (як дві технології влади – дисциплінарна, скерована на тіло та нормалізовча, скерована на життя як індивідуальне так і групове), витісняючи відверті силові засоби з практик повсякденного вжитку й закріплюючи нові політичні стратегії контролю та управління, які спираються на нормалізовчі настанови та практики, продуковані в широкій мережі суспільно–політичних інституцій – від родини і школи, до фабрики і поліції. Таким чином, на місці монструозної суверенної влади, що здатна змусити померти, «з'являється тепер разом з технологією біовлади, технологією влади, орієнтованої «на» населення як таке, на людину як живу істоту, постійна, вчена влада, функція якої «змусити жити» [6, с. 260]. Тобто, в цьому й відбувається кардинальна зміна владних парадигм з панування, абсолютною межею якого була здатність

«змусити вмерти», та біополітичним контролем як здатністю «змусити жити» і примножуватися під пильним оком державного контролю і, навіть, опіки.

Ці політичні стратегії біовлади лягли в основу тих законодавчих ініціатив, що задекларували нові стандарти якості життя та відповідальність держави за забезпечення їхнього мінімуму кожному громадянину демократичної соціальної держави. Тож на ґрунті біополітичних трансформацій влади та процесів лібералізації суспільно-політичної сфери відносин ствердилося друге покоління прав – соціально-економічних, що були класифіковані як позитивні, оскільки вимагали державних «гарантій» їх імплементації, зокрема і на стадії реалізації. До їх переліку входять права на працю та відпочинок, на освіту, на соціальне страхування непрацездатності за станом здоров'я чи віку, на захист материнства і дитинства, на доступ до досягнень науки, культури тощо. Ці права у різному обсязі декларувалися у конституціях багатьох європейських держав, прийнятих у міжвоєнний період та у найширшому обсязі були виписані в Загальній декларації прав людини 1948 р. й інших міжнародних документах, зокрема, у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

Характер цих прав, як видно, цілком контрастує із політичними правами першого покоління, оскільки вимагає повернення функцій активного державного втручання у регулювання царин неполітичної репрезентації індивідів у економічному, приватному чи соціокультурному просторі відносин. І, звісно, для цих сфер механізми й технології біополітичного контролю й управління видаються цілком органічними.

Наступний етап – третього покоління прав, що припадає на другу половину ХХ століття (по II Світовій війні) визначається як покоління колективних прав, прав різних народів та груп (міноритарних спільнот) на самовизначення та визнання їхніх відмінностей рівнорядними один одному, право на мир та довкілля безпечне для здоров'я, на соціальний та економічний розвиток людини, не зважаючи на будь-яку групу приналежності. А вироблення політики визнання як права на гідне ставлення до всіх людських спільнот вмотивоване запереченням біологічних підстав вищості одних груп над іншими. Вочевидь, сукупність закріплених міжнародними документами указаних прав стала реакцією на поширення у міжвоєнну добу нацистської й фашистської ідеологій з акцентом на расовій та етнічній нерівноцінності й наслідки її втілення під час війни. М. Фуко у своїх міркуваннях щодо форм та змісту біополітики звертає увагу на зв'язок біовлади та расизму, стверджуючи, що хоч расизм як явище існував віддавна, та лише з появою біовлади він став вписаним в державні механізми. Згадаймо, що саме біовлада має за мету регулювання та контроль не тільки над індивідами, але й над спільнотами і населенням в цілому. «В біологічному континуумі людського роду – стверджує М. Фуко – поява рас, їх розрізнення та ієрархія, оцінювання одних рас як вищих, а інших як нижчих стає засобом фрагментації біологічної царини, відповідальність за яку взяла на себе влада; засобом змістити, поміж населення, одні групи стосовно інших» [6, с. 269]. Це й повинно, як вважає філософ, дозволити владі структурувати населення, розділяючи його на підгрупи. Г. Арендт, також акцентує увагу на раціональній, а не афективній природі расових «упереджень»

нацистських ідеологів, оскільки їхні дії ґрунтувалися не на безгромадстві, а на холодній організації та бюрократичному протоколюванні винищення «нечистих» рас [1]. Проте, М. Фуко принцип раціональної мотивації як функції фрагментації вважає не єдиною функцією расизму, іншою виступає функція умертвління одних заради життя інших. Цей імператив смерті в системі біовлади не політичного змісту, а біологічного, оскільки він скерований на іншого не як на політичного супротивника, а як на виключення біологічної небезпеки й, тим самим, скріплення певної раси. Тобто дане пояснення є *sui generis* експлікацією ідей соціалдарвінізму, які на переконання мислителя й лягли в основу політичного дискурсу ХІХ століття, що з цих позицій трактував процеси колонізації, необхідності воєн, злочинності, феномен безумства тощо. Зазначимо також, що Дж. Агамбен, розвиваючи біополітичний проект М. Фуко, дивується, як той не дійшов у своїх міркуваннях до аналізу тих біополітичних просторів, які найвищою мірою є біополітичними – політики тоталітарних держав ХХ століття загалом, та концентраційних таборів як новітньої проекції фукольдівських прострів ізоляції (лікарні, в'язниці) зокрема. Але й без цих паралелей, висловлено цілком достатньо, щоб виснувати наявність зв'язку між біополітичними тенденціями у функціонуванні влади ХІХ століття та політичними процесами, що розгортаються у першій половині ХХ століття в Європі й інших світових регіонах. Звідси й виходить розуміння особливостей повоєнного законодавства як декларації і закріплення права спільнот бути «врегульованими» у неієрархічний спосіб, залишаючи за міноритарними суб'єктами гарантовані права на рівнорядні стосунки з домінуючими колективними акторами.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття, охарактеризовані як час глобальних трансформацій індустріального суспільства у інформаційне, що обумовило цілий масив змін біополітичного характеру. Стрімкий технологічний розвиток забезпечив ґрунт для широкого кола досягнень у сфері біотехнологій, генній інженерії тощо. Нові репродуктивні технології та генетичні маніпуляції сформували поле проблем політичного змісту, зокрема, визначення меж прийнятного у їхньому застосуванні. І, справді, питання зміни статі, сурогатного материнства, трансплантації органів і тканин, етаназії, клонування органів та людини, і, навіть, медичного розмежування життя і смерті стають вагомими політичними, щодо яких ведуться жваві дискусії та поступово приймаються рішення, що становлять правову базу регулюючу ці складні питання. Фактично йдеться про право людини розпоряджатися своїм тілом і «технологічними» можливостями управляти життєвими станами, це – біоетичні права, що формують контури четвертого покоління прав людини.

Цілком очевидно, що проблеми підняті інтенсивним розвитком біотехнологій, є далеко не однозначними і вирішувати їх потрібно комплексно з прийняттям вузько диференційованих рішень. Держави, як стверджує сучасний американський філософ Френсіс Фукуяма, мусять політично регулювати як процес розробки так і сфери та межі застосування біотехнологій, «організувавши інститути, які будуть розрізняти технологічний процес, що сприяє процвітанню людини, і прогрес, що становить загрозу людській гідності й добробуту» [7, с. 257]. Юрген Хабермас висловлює свої міркування цілком суголосно

Ф. Фукуямі, розрізняючи «негативну» та «позитивну» еволюцію, де остання скерована наприклад на боротьбу із спадковими захворюваннями. І один, і другий філософи висловлюють свою занепокоєність інтенсивністю та масштабами розвитку біотехнологій, деякі з яких вже настільки «збаналізувалися» технічно і етично, що їхня пропозиція вже почала формувати попит, тобто вони стають звичайним продуктом медичної, біологічної чи хімічної індустрії в реалізації яких вже працюватимуть закони ринку, а не моральні чи правові імперативи. Змальовані тенденції є досить загрозливими, тож і філософи демонструють не властиву їм ригористичність суджень щодо необхідності впровадження суттєвих правових обмежень, до того ж не лише в галузі індустрії, але й у лоні самої науки – наукових розробках потенційно небезпечних біотехнологій. На сьогодні вже прийнято багато регулюючих норм у сфері сільськогосподарських біотехнологій, існують певні регулятивні документи й у сфері біотехнологій людини, забороняючих, наприклад, експерименти над людьми, зокрема, й клонування людини, багато з розвинених країн мають закони регулюючі дослідження над ембріонами людини тощо, та попри це бракує вироблення солідарної політичної позиції міжнародної спільноти й закріплення її у комплексних консолідованих правових документах.

Як бачимо, новітні біотехнологічні можливості активізували розвиток сучасної політики у формі біополітики, проте її глибинним рушійним механізмом залишається сформований і культивований ще у XIX столітті попит до оволодіння певним рівнем життя, стандарти якого тільки зросли за цей час. Політична влада охоче експлуатує ці вже вкорінені в свідомість мас уявлення про життя в певній «якості», а, отже, простір впливу і регулювання значно зростає, порівняно із традиційними механізмами забезпечення підкорення через загрозу застосування суверенного «права на смерть». Управління життям через загрозу втрати «якості» життя є куди більш політично релевантним механізмом влади, що й становить зміст сучасних біополітичних стратегій.

Список використаних джерел

1. Арентс Х. Джерела тоталітаризму / Х. Арентс; пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2005. – 584 с.
2. Аврамова О., Жидкова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moippo.mk.ua/attachments/article/301/%D0%90%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%20%D0%A7%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0-%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf>
3. Агамбен Д. Homo sacer. Суверенная власть и голая жизнь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fedy-diary.ru/html/102012/18102012-03a.html>
4. Мушак Н. Б. Концептуальні підходи до класифікації прав людини в умовах глобалізаційних процесів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_2/298.pdf
5. Серьогіна О. Ідентичність людини в сучасній культурі: технології культурної експлуатації та стратегії звільнення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ziblib.ru/book/85-materiali-mizhnarodnoyi-naukovoyi-konferenciyi-problemi-kulturnoyi-identichnosti-kralyuk-p-m/18-identichnost-cheloveka-v-sovremennoj-kulture-tekhnologii-kulturnoj-yekspluatatsii-i-strategii-osvobozhdeniya.html>
6. Фуко М. «Нужно защищать общество»: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1975–1976 учебном году / М. Фуко. – СПб.: Наука, 2005. – 312 с.

7. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; Пер. с англ. М. Б. Левина. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ОАО «Лукс», 2004. – 349 [3] с.

8. Хардт М., Негри А. Империя / М. Хардт, А. Негри; Пер. с англ., под ред. Г. В. Каменской, М. С. Фетисова. – М.: Практикс, 2004. – 440 с.

9. Шевчук. Біополітика як парадигма розуміння феномену політичного [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cad=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCQQFjAB&url=http%3A%2F%2Firbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNznuoafs_2010_7_8.pdf&ei=_4nVcz4HonkUsGkGyAI&usq=AFQjCNH8i4eR8FaQ7dj-DGZ2ygc3tYxw&sig2=6WLSgtJ2Sn685sjV73ehxg&bvm=bv.90491159,d.d24

References

1. Arendt Kh. Dzhherela totalitaryzmu / Kh. Arendt; per. z anhl. – K.: Dux i litera, 2005 – 584 s.
2. Avramova O., Zhydkova O. Chetverte pokolinnia prav liudyny: postanovka problemy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.moippo.mk.ua/attachments/article/301/%D0%90%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%20%D0%A7%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0-%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf>
3. Ahamben D. Homo sacer. Suverennaia vlast y holaia zhyzn [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.fedy-diary.ru/html/102012/18102012-03a.html>
4. Mushak N. B. Kontseptualni pidkhody do klasyfikatsii prav liudyny v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_2/298.pdf
5. Serohina O. Identychnist liudyny v suchasniy kulturi: tekhnolohii kulturnoi ekspluatatsii ta stratehii zvlennia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ziblib.ru/book/85-materiali-mizhnarodnoyi-naukovoyi-konferenciyi-problemi-kulturnoyi-identichnosti-kralyuk-p-m/18-identichnost-cheloveka-v-sovremennoj-kulture-tekhnologii-kulturnoj-yekspluatatsii-i-strategii-osvobozhdeniya.html>
6. Fuko M. «Nuzhno zashchyschat obschestvo»: Kurs lektsiy, prochyttannykh v Kollezhe de Frans v 1975–1976 uchebnom godu / M. Fuko. – SPb.: Nauka, 2005. – 312 s.
7. Fukuiama F. Nashe postchelovecheskoe budushchee: Posledstviya byotekhnolohicheskoi revoliutsii / F. Fukuiama; Per. s anhl. M. B. Levyna. – М.: ООО «Yzdatelstvo AST»: ОАО «Liuks», 2004. – 349 [3] s.
8. Khardt M., Nehry A. Ymperyia / M. Khardt, A. Nehry; Per. s anhl., pod red. H. V. Kamenskoi, M. S. Fetysova. – М.: Praksys, 2004. – 440 s.
9. Shevchuk. Biopolityka yak paradyhma rozuminnia fenomeny politychnoho [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cad=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCQQFjAB&url=http%3A%2F%2Firbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNznuoafs_2010_7_8.pdf&ei=_4nVcz4HonkUsGkGyAI&usq=AFQjCNH8i4eR8FaQ7dj-DGZ2ygc3tYxw&sig2=6WLSgtJ2Sn685sjV73ehxg&bvm=bv.90491159,d.d24

Tukalenko I. A., Ph.D., assistant professor of political science, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), innet@online.ua

The influence of the biopolitical transformations of power on the evolution of the human rights

The article analyses the phenomenon of biopolitics in its historical transformation and by contrasting its development with the main stages of the evolution of human rights. The division of human rights into four generations is used to present the linkage between biopolitics and the main stages of the evolution of human rights. First-generation of human rights deals mainly with civic and political rights, originating from the time when the right to life, as the primary and inalienable right, acquired its normative status as the natural law. Second-generation of social and economic rights became a response to a complete transformation of politics into biopolitics, since its key values now included regulating life processes, developing «soft» technics in managing potentials, skills and dispositions of both a single individual and entire population. The collective rights of the third generation represent the well-grounded

objection to the biological justification of the superiority of one race or nation over another and settle their right to piece and safety, self-determination and equality before the law. The fourth-generation human rights is only being elaborated, since it is called to regulate boundaries and limitations for the functioning of the modern biotechnologies, the process which has not yet met with a general political consensus.

Keywords: biopolitics, biopower, human rights, generations of human rights, biotechnologies.

Тукаленко І. А., кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, Київський національний університет ім. Т. Шевченка (Україна, Київ), innet@online.ua

Влияние биополитических трансформаций власти на эволюцию прав человека

Осуществляется анализ феномена биополитики в историческом срезе, в сопоставлении его формирования с этапами эволюции прав человека. Для выявления и раскрытия связи между биополитикой и этапами становления и развития прав человека, было использовано классификацию четырех поколений прав. На этапе первого поколения формируются общественно-политические права, которые имеют истоком предоставление нормативного характера естественному праву человека на жизнь, как первому базовому неотчуждаемому праву. Второе поколение социально-экономических прав стало реакцией на окончательное превращение государственной политики в биополитику, поскольку теперь ее ключевыми целями было регулирование процессов жизни, развивая спектр «мягких» техник управления силами, способностями и склонностями, как конкретного индивида, так и населения в целом. Коллективные права третьего поколения являются прямо мотивированным отрицанием биологических оснований превосходства одних рас или народов над другими и фиксируют их права на мир и безопасность, самоопределение и достойное отношение. Четвертая группа прав находится на этапе становления, поскольку должна регулировать сферы и границы функционирования новейших биотехнологий, относительно чего еще не достигнуто политического консенсуса.

Ключевые слова: биополитика, биовласть, права человека, теория поколений прав человека, биотехнологии.

* * *

УДК 007:304:659.1:004.738.5

Михальчук С. О., аспірантка, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк), claire16@i.ua

ИНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЙ ЯК ФАКТОР ПОЛІТИЧНИХ ПРОТЕСТІВ В УКРАЇНІ

Досліджується вплив Інтернет-комунікацій на розвиток політичних протестів в Україні. З метою визначення протестного потенціалу Інтернет-комунікацій, автором проаналізовані основні протестні події, що мали місце в новітній історії України: акція «Україна без Кучми», Помаранчева революція і Революція гідності. Встановлено, що політичні протести 2000–2001, 2004, та 2013–2014 рр. відрізняються за рівнем мережевої технологічної інфраструктури, а також за формами та засобами комунікації. Проте, зауважується, що протести 2000–2001 та 2004 рр. були схожими з огляду на тогочасний рівень проникнення і використання мережі Інтернет, а також функціонування таких форм комунікації як сайти Інтернет-ЗМІ, політичні сайти, форуми. В свою чергу, події 2013–2014 рр. мали кардинально інші технологічні і функціональні умови, сприятливі для розширення впливу Інтернет-комунікацій на реалізацію протестних намірів. Автор вказує на тенденцію до зростання впливу Інтернет-комунікацій на розвиток політичних протестів, зокрема в Україні.

Ключові слова: Інтернет, Інтернет-комунікації, політичний протест, політичний сайт, соціальна мережа, нові і традиційні медіа.

Беззаперечним є твердження, що сучасні суспільно-політичні процеси перебувають під трансформуючим впливом інноваційних мережевих комунікацій. Зокрема, інтернет-комунікації мають значний протестний потенціал, який полягає в інформуванні, мобілізації, координації прихильників тих чи інших актів непокорі. Україна, маючи досвід протестних подій 2000–2001, 2004, 2013–2014 рр. теж може скласти емпіричну базу для дослідження ролі мережі Інтернет в організації та координації політичних протестних акцій. Досвід України важливий для розуміння умов, при яких соціальні медіа стають «рупором» революцій.

Проблема Інтернету, соціальних мереж як засобу політичної взаємодії та інструменту соціально-політичних протестів досліджується багатьма вченими, як зарубіжними (К. Ширка, С. Морозов, Г. Рейнгольд, М. Гладвелл, З. Туфекці), так і вітчизняними (Г. Почепцов, С. Ланюк, Н. Хома, С. Даниленко, К. Василенко, О. Третяк). Актуальним вбачається комплексне дослідження ролі Інтернет-комунікацій як інструменту протестних акцій в Україні, що є частиною невирішеної проблеми.

Мета дослідження полягає в аналізі Інтернет-комунікацій як фактору політичних протестів в Україні: на прикладі акції «Україна без Кучми», Помаранчевої революції та Революції гідності.

Порівняння подій 2000–2001, 2004 та 2013–2014 рр. буде недоречним, без урахування динаміки розвитку мережевої технологічної інфраструктури. Рівень використання і проникнення Інтернету в Україні суттєво зріс з 2000–2004 рр. про що свідчать дані, як міжнародних так і вітчизняних соціологічних компаній.

Так, ресурс *Internet Live Stats* використовує дані Міжнародного телекомунікаційного Союзу, Світового банку, *ООН надає статистику «Internet Users by Country»* – Інтернет-користувачів за країною. В Україні, станом на 1 липня 2014 р. Інтернетом користуються 16, 849, 008 осіб, приріст користувачів за 1 рік становить 1, 433, 455 осіб [16].

Згідно з даними *ITU* (Міжнародний телекомунікаційний союз) у 2013 р. 41,8% населення України користувалися Інтернетом. Таким чином, зростання числа користувачів триває – адже у 2012 році таких було тільки 35,27%, а в далекому 2000-му тільки 0,72% [17].

Internet World Stats надає дані користувачів мережі Інтернет за 2000, 2006 та 2010 рр.: 1) 2000 р. – 200,000 користувачів; 49,084,600 населення; 0,4%; 2) 2006 р. – 5,278,100 користувачів; 45,833,977 населення; 11,5%; (очевидно, що тут сайт помилково подає чисельність населення в 45 млн., тоді як чисельність населення України станом на 1 січня 2006 р. склала 46 929, 5 млн. [14]); 3) 2010 р. – 15,300,000 користувачів; 45,415,596; 33,7% [18]. Дані *Internet World Stats* не є достатньо вивіреними, проте, й ці показники є важливими для розуміння цифрового розриву у 2000–2010 рр.

За результатами опитування, що провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) 13–23 вересня, 49,8% дорослого населення України користувалися Інтернетом. За даними КМІС, кількість Інтернет-користувачів у 2000 році складала 3%, 2001 – 5%, 2004 – 15% [8].

Наведені вище соціологічні дані дещо різняться, проте вони, без сумніву, свідчать, що рівень розвитку мережевої технологічної інфраструктури 2013–2014 рр. суттєво зріс у порівнянні з періодом 2000–2004 рр. Опираючись на представлені вище соціологічні дані, спробуємо проаналізувати головні соціально-політичні протестні події, що мали місце в новітній історії України.

Так, «Україна без Кучми» – це кампанія протестів в Україні в 2000–2001 рр., організована політичною опозицією й спрямована на відставку президента Л. Кучми та керівників силових відомств, а також справедливе розслідування справи про зникнення журналіста Георгія Гонгадзе. Перша акція протесту розпочалася 15 грудня 2000 року, коли на головну площу Києва зібралося близько 100 чоловік. 19-го грудня до Верховної Ради йшли, за